

a) EGY REGISZTRÁLÓ HŐMÉRŐ BEMUTATÁSA.

(Richard testvérektől Párisban.)

b) Ezzel kapcsolatban a hőmérséklet változása Kolozsvárt 1889-ben április 1-jétől Szeptember 30-ig.

Dr. Abt Antaltól.

(A III. táblával.)

Az 1886-ban márczius 5-én tartott szakülésen egy Richard-féle regisztráló Aneroidet mutattam be a tisztelt szakosztálynak. Azóta megszereztem a természettani intézet számára ugyanezen czégtől egy regisztráló thermometert is, melyet ez alkalommal van szerencsém bemutatni. A tulajdonképeni mozgó része, mondhatni mozgó organuma, egy Bourdon-féle ruganyos cső (*ab*) sárgarézből elliptikus átmetszettel, melynek szélessége 18 mm., hossza 100 mm., térfogata 2 cm³. A cső ivalakban van meghajtva, alkohollal megtöltve és légáthatlanul zárva. Egyik vége (*a*) egy oszlophoz van erősítve, melynek magasságát a műszer talpától egy csavar segítségével változtatni lehet. A cső másik vége (*b*) *cd* rúd által *ed* kétkarú emeltyűvel van összekötve, melynek átvitele olyan, hogy az emeltyű végéhez erősített írótól 1°-nyi temperatura változásnál 1 mm-el emelkedik vagy esik, úgy hogy egy foknak tizedrészei szemmértékkel még leolvashatók.

A műszer működése a következő. A temperatura emelkedésénél az alkohol kitágul és a csövet kinyújtja. A *b* pont lefelé, az emeltyű hosszabb karja pedig felfelé mozog. A temperatura csökkenésénél az alkohol összehúzódik, a cső jobban meggörbül és ellenkező irányú mozgás keletkezik. Az írótooll feljegyzi mozgását egy négyszögletes papírlemezre, mely egy fémhengerre van ráborítva. A henger egyenletes forgását egy a hengeren belől alkalmazott óramű az-

által eszközli, hogy a hengerből alól kiérő forgantyú (f) fogai, egy a henger tengelyén levő és ezzel együtt a szekrény alapjához erősített fogas kerékbe (k) érnek. A felhúzott óramű hét nap és néhány óra alatt jár le, úgy hogy a folytonos feljegyzés egy papirlemezen egy egész hétig tart. Egy hét múlva az óra felhúzendő és egy új papirlemez beállítandó.

A papirlemezen két vonalrendszer van húzva párhuzamos vonalokkal, a függőlegesek az idő, a vízszintesek a temperatura mérésére szolgálnak. Az abscissák tehát az időt, az ordináták a temperaturát fejezik ki ezen coordinata-rendszerben. Az egész lemez két órai időközökre van felosztva, melyeknek hossza a henger 95 mm.-nyi átmérőjénél fogva 3·4 mm.; úgy hogy 10 percet még lehet leolvasni.

Egy új papirlemez beállításánál az író toll egy a szekrény talpában levő n emeltyű és egy ehhez erősített függőleges ro rudacska által eltávolíttatik, az új papirlemez reá boríttatik úgy, hogy a két vége egymásra érjen, azután l sárgaréz lemezzel oda erősíttetik. Hogy a papirlemez a kellő időpontra beállítható legyen, e végett a henger nincsen az óraművel összekötve és az utóbbi csak surlódás útján viszi magával a hengert.

Az író toll egy háromoldalú kis pyramisból áll, melynek hegye meg van hasítva, mint a közönséges író tollaknál, és a mely alapjával oda van erősítve az emeltyűhez. Annyi tinta fér belé, a mennyi egy egész heti regisztrálásra elégséges. Maga a tinta anylinal festett glicerinből áll.

A természettani intézet regisztráló hőmérője gyepel benőtt tág udvarban körülbelől $1\frac{1}{2}$ meternyi magasságban a földtől egy alkalmas Stevenson-féle faszekrényben van felállítva, melynek kettős falai zsalukátekkel vannak ellátva úgy, hogy a levegő szabadon járhassa, a nélkül, hogy az eső érhesse. A műszer működésének tanulmányozása végett ugyanazon faszekrényben még egy közönséges higanyhőmérő és egy min. és max. hőmérő állíttatott fel, melynek correctiója ismeretes. Az utóbbiakat Schwab Frigyes egyetemi mechanikus naponkint megfigyelte. Hogy a regisztráló hőmérőn a szükséges igazítás megtörténhessék, az 1889. április 1-jétől szeptember 30-káig terjedő diagrammokból a napi minimumok és maximumok kijegyeztettek és az I. alatti táblázatban összeállíttattak.

I. Táblázat.

Nap	Április		Május		Junius		Julius		Auguszt.		Szeptemb.	
	min.	max.	min.	max.	min.	max.	min.	max.	min.	max.	min.	max.
1	-1.8	8.4	3.7	19.7	12.4	26.7	10.3	22.2	12.0	19.5	12.7	19.7
2	3.6	14.8	6.1	19.9	12.6	27.9	9.8	22.4	9.1	23.1	8.7	21.7
3	7.0	11.0	6.1	19.9	13.7	28.1	10.2	23.7	9.0	25.0	9.2	20.3
4	2.6	6.9	8.0	17.9	12.9	25.9	9.5	23.1	12.3	26.3	6.9	18.5
5	-0.5	4.0	5.9	18.4	13.3	26.9	9.6	22.1	11.0	27.2	4.0	18.0
6	0.5	10.7	10.2	14.8	10.1	21.1	10.8	22.6	14.6	25.8	9.8	19.1
7	5.1	15.6	8.2	17.9	6.3	21.3	14.6	22.0	15.7	30.6	11.8	19.4
8	6.3	14.9	8.8	20.9	10.1	23.9	12.4	21.8	16.1	25.5	11.2	15.0
9	2.0	14.8	8.3	20.5	9.0	25.3	12.1	25.7	11.3	27.7	10.3	18.9
10	7.5	9.8	11.9	18.0	12.9	26.2	13.0	28.2	14.6	25.3	8.7	18.2
11	7.0	12.0	8.5	21.9	12.9	28.1	14.1	29.6	11.0	26.1	7.4	20.8
12	4.5	12.3	9.4	22.0	12.0	26.0	15.0	30.9	14.8	25.0	9.0	22.1
13	3.0	12.2	11.2	24.6	11.1	26.5	16.1	31.6	14.6	25.0	12.6	17.8
14	5.9	11.3	11.2	26.2	13.2	27.8	16.1	31.8	14.1	19.4	7.0	14.8
15	3.7	11.8	11.4	26.6	15.0	22.5	18.3	29.6	8.3	20.3	4.2	15.6
16	3.6	11.9	13.5	27.7	15.0	21.8	12.2	27.1	11.4	20.2	7.1	9.9
17	4.0	5.0	13.1	24.3	13.2	24.1	12.1	28.2	13.2	23.5	6.1	8.5
18	-0.3	5.1	13.9	19.6	15.0	23.1	13.2	29.4	8.8	24.9	5.0	8.7
19	-1.3	5.7	6.6	18.9	13.9	24.2	15.4	24.0	10.3	27.0	4.0	5.4
20	-0.1	7.3	7.6	22.2	12.9	25.9	12.0	27.8	11.0	28.2	3.2	13.4
21	4.5	12.0	10.5	19.9	15.2	26.2	16.0	25.8	14.5	23.6	6.4	10.0
22	5.0	16.0	9.8	19.2	15.5	23.4	11.7	25.5	12.2	26.8	6.0	10.4
23	4.8	17.2	5.9	19.4	11.5	24.6	11.6	27.6	13.3	30.4	2.0	13.5
24	5.5	20.2	9.8	20.3	13.7	25.2	15.0	23.0	15.5	32.0	6.0	12.0
25	5.6	21.3	9.8	22.5	12.7	20.0	14.0	20.6	17.3	24.2	10.3	14.8
26	9.3	17.7	10.0	23.9	9.5	21.9	9.0	22.5	12.6	23.8	11.0	17.6
27	8.5	16.5	13.9	25.3	10.5	24.9	10.0	26.9	11.0	23.1	5.2	13.3
28	8.7	14.3	12.0	24.8	13.4	21.9	14.2	23.2	11.9	17.3	6.9	11.6
29	3.2	17.5	12.3	23.1	13.9	21.3	9.0	21.5	10.7	13.1	4.2	18.6
30	4.7	17.0	10.2	25.7	14.2	21.9	8.8	16.3	11.0	14.0	4.8	18.8
31			12.5	26.2			12.6	21.4	10.0	20.3		

Ezen értékek az említett minimum és maximum hőmérő adataival összehasonlítottak: azután a napi minimumok és maximumokból a havi minimum és maximum és ezekből a havi közép temperatura határozott meg. Az összehasonlítás eredményét a II. táblázat mutatja, melyben I. alatt a minimum- és maximum-hőmérő, II. alatt a thermograph adatai (C°-ban kifejezve) állanak. A Diff. rovatában pedig e két hőmérő adatainak különbségei foglaltatnak.

II. Táblázat.

H ó n a p	Havi közép minimum		Diff.	Havi közép maximum		Diff.	Havi közép temperatura		Diff.
	I.	II.		I.	II.		I.	II.	
	Április	4·66		4·07	0·59		13·67	12·50	
Május	10·08	9·69	0·39	22·41	21·69	0·72	16·24	15·69	0·55
Junius	13·28	12·59	0·69	25·36	24·49	0·87	19·32	18·54	0·78
Julius	13·25	12·54	0·71	25·15	25·10	1·05	19·70	18·82	0·88
Augusztus . . .	13·02	12·36	0·66	25·00	24·00	1·00	19·01	18·18	0·83
Szeptember . . .	8·08	7·39	0·69	16·49	15·55	0·94	12·27	11·47	0·80
			0·622			0·958			0·787

A havi közép temperaturákra vonatkozó differenciák középértékével (0·79) történt a thermograph kiigazító csavarának új beállítása és a havi közép temperaturák kiigazítása. A havi közép minimumok kiigazítása + 0·62 correctioval, a havi közép maximumok kiigazítása pedig + 0·96 correctioval történt. Az így helyesbített havi legkisebb, legnagyobb és közép temperaturák a III. táblázatban vannak összeállítva és a táblarajz 2. ábrájában szemléltetve.

III. Táblázat.

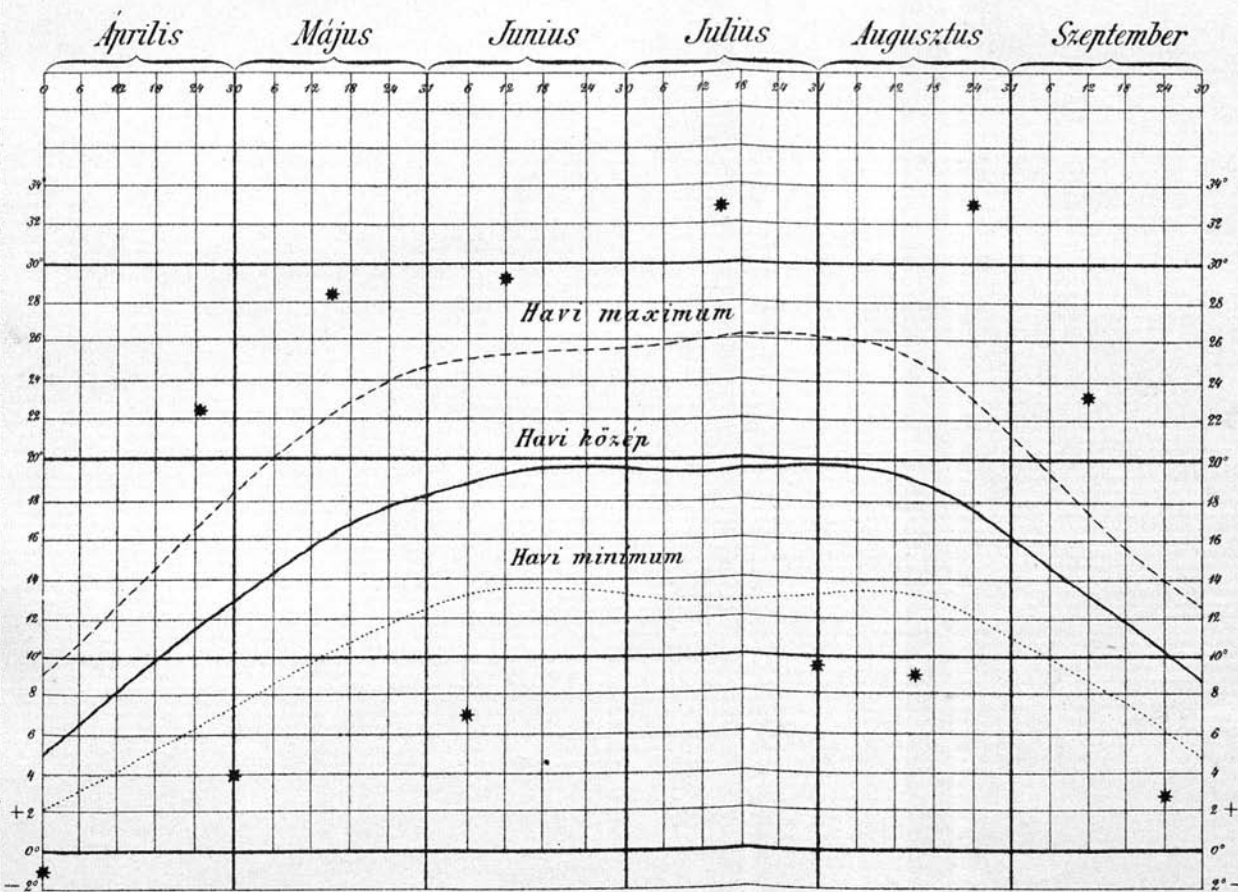
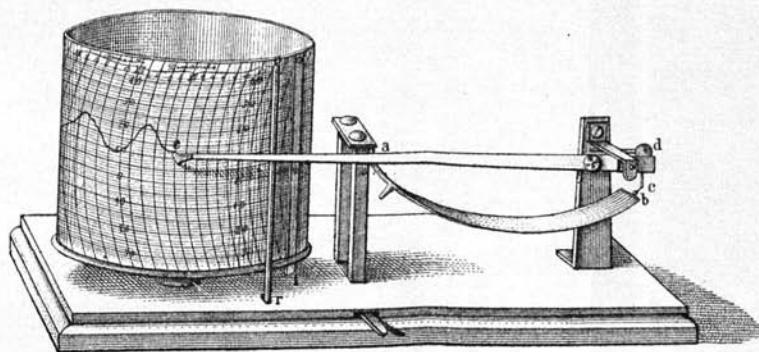
H ó n a p	Kiigazított havi közép minimum		Diff.	Kiigazított havi közép maximum		Diff.	Kiigazított havi közép temperatura		Diff.
	Corr. 0·62			Corr. 0·96			Corr. 0·79		
	I.	II.		I.	II.		I.	II.	
Április	4·66	4·69	-0·03	13·67	13·46	+0·21	9·17	9·08	+0·09
Május	10·08	10·31	-0·23	22·41	22·65	-0·24	16·24	16·48	-0·24
Junius	13·28	13·21	+0·07	25·36	25·45	-0·09	19·32	19·33	-0·01
Julius	12·25	13·16	+0·09	26·15	26·06	+0·09	19·70	19·61	+0·09
Augusztus . . .	13·02	12·98	+0·04	25·00	24·96	+0·04	19·01	18·97	+0·04
Szeptember . . .	8·08	8·01	0·07	16·49	16·51	-0·02	12·27	12·26	+0·01

Az utolsó táblázatból látható, hogy a thermograph kiigazított adatai alig különböznek a minimum- és maximum-hőmérő kiigazított adataitól.

Mint hogy a minimumok idejében a temperatura-változások lassúbbak és kisebbek, azért azoknak differenciája is kisebb, mint a maximumoké. A nagyobb és gyorsabb változásokat a maximumok idejében, különösen ezekben a hónapokban, a thermograph nem követheti elég gyorsan, ez az oka annak, hogy a maximumoknál nagyobb a különbség.

Az abszolút havi minimumok és maximumok csillagokkal vannak a 2. ábrában megjelölve.

A Richard-féle thermograph adatainak pontossága e szerint bizvást 0.1 vagy 0.2° C.-ra tehető. Hasonlóképen a Richard-féle barograph is, ha jól be van állítva, a légnyomást 0.2 mm.-nyi pontossággal jegyzi. Ezen előnyt fokozza továbbá az, hogy ezen regisztráló meteorológiai műszerek biztosan jegyeznek, könnyen kezelhetők és aránylag olcsók, a miért is a rendes meteorológiai észleletekre nagy előnnyel használhatók. (A természettani intézet barographjának ára 90 frt, thermographjának ára 80 frt volt Calderoninál Budapesten).

A hőmérséklet változása Kozsvárt 1889-ben Április 1-től Szeptember 30-ig.

D. Abt A. A Richard-féle regisztráló hőmérő.

Hőművelődés köny. Kozsvárt.